

ՄԱՐԻՏՍԱ ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

Արցախյան ղատերազմի զինադադարի խանամյակը մի քանի օր հետո կլրանա՝ 1994 թվականի մայիսի 14-ին Բիշենկում հակամարտող կողմերը հրադադարի ղայմանագիր կնմեցին: Շուշիի ազատագրման օրը Արցախյան ղատերազմում հայոց հաղթանակի տոնի օրն է դարձել, այն սիրում են տոնել, հնարավորության դեմքում Արցախ մեկնել, ընչել ազատագրված հայկական այս հոյի անկախության հոգը: Այսօր Արցախի ժողովրդի եւ նեկավարության հետ տոնական միջոցառումներին ներկա է լինում նաև Հայաստանի Հանրապետության ղեկավարությունը: Բոլոր հայերս են այսօր Արցախի հետ՝ ամեն մեկս մեր նախընտելի հերոսներին հիշելով, «Շուշիի ազատագրում» բառերը մեր նժիշի բոլոր դրական ազդակներով շուշալելով, բայց եւ՝ տագնատ ունենալով բանակցությունների ընթացքի, Արցախի հարցի լուծման ոչ հայանդաս դարտադրանի, առհասարակ՝ Արցախի աղագայի հանդեմ:

Ըստուանավ դա ու շատ մի տրվել Ռուսաստանին: Ընդհանրապես՝ չէին ուղենա, որ մեր փորձագիտական տջանակները որոշես վերջնազիր ընդունենալու մոտեցումը, սա հերթական փորձն է՝ հերթական անգամ կարգավորմանն ուղղված ջանադրության դատարանի ստեղծելու: Եւ ընդամենը: Այդդիսի շատ ժեսակետներ են հնչել ու անցել, բայց եւ՝ այս մեկը հնչում է ուկրաինական զարգացումների ֆոնին, եւ հարցութելու մանդասն ունեցող դետուրյուններից մեկի ներկայացուցչի միջոցով, դա է առանձնահատկությունը, ութեւս գուցե նաև՝ վշանգը: Ընդհանրապես զգութանալը եւ ուզած փաստարկին հակափաստարկ մատուցելու ամբիոններն օգտագործելը բնավ էլ չի խանգարի: Զնայած՝ մեր բաղադրական դաշտը, փորձագիտական տջանակները, ել չասած իրավասու այցանները մի ժեսակ ծովուրեն են արձագանքում հայտարարությանը կամ չեն հաջողութ արձագանել հակափաստարկներով:

Այս, ինչ ասում է Ռուրլիիր՝ մինչեւ այժմ հնչած բոլոր առաջարկների համայնադրական է կարծես: Զարմանա-

անի որ 1989-1990 թվականներին հազարավոր հայերի իրենց սներից արտագործվեցին: Այս բոլոր առաջարկներն են բազմից հնչել են, դրանցից մի մասին հետ հայկական կողմը համաձայն է պատճեն իսկ մի մասին հետ՝ Ադրբեյջանը. Վերջինս ոչ միայն համաձայն չէ, այլև իր ագրեսիվ դափնականությունը տալիս, որ ընդհանրաբեր հեռու է ողջ ջամփի դափնականությունը:

Արժե Ուորդիին ուղղել Արցախի ԱԳՆ
արձագանն իր հայտարարությանը, թե
ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի համանախազահ-
ների համատեղ ջանենք դեմք է կենտր-
ուացվեն այնդիսի մեխանիզմների
մշակման վրա, որոնք առկա իրողու-
թյունների հիման վրա դայնաներ կա-
դահովեն ԽԱՀՍ փլուզման եւ Ադրբե-
ջանի սանձազերծած դատերազմի ար-
դյունում ստեղծված երկու անկախ դե-
տուրյունների՝ ԼՂՀ-ի եւ Ադրբեջանի
խաղաղ գոյակցության համար: Եւ
նույնութեա՝ իր հսկ դետուրյան մեջ գոր-
ծող Ամերիկայի Դայ դատի հանձնախմ-
բի մասին Արամ Ջանքարյանի արձա-
գաննը, թե «օգտագործելով խորապես
հրահրոյ եւ ակնհայտորեն ոչ ճիշտ ժեր-
մինը («օկուլայացիա»), առաջարկված
ծրագիրը կոչ է անում Լեռնային Դարա-
բարդին եւ Դայաստամի՛՛ Բաֆկի ազե-
սիայի դատերազմի զոհերին, ուզմա-
վարական անվանգործյան ուղղակի
գիշումների գնալու, խիս ռազմատենչ
Ադրբեջանի՝ ոյուրությամբ փոխվող
խոսումներին ի դատասխան»:

Հավանաբար ազդեցությունների վերաբաժնական համար մեծ խաղացող-

Ղինադադարից խան Մուհամետ Ալ-

լին այլ բան է՝ կարծես Կազմանը բնակչի եղել 2011-ին, եւ Աղրեցանը չի սաղալել բանակցությունները այնտեղ եւ այլ առիթներով, կամ դարաբաղյան դաշերազմում հաղթող կողմնը հայերը չեն եղել: Որովհետեւ երբ դաշերազմում մի կողմնը հաղթում է, նրան չեն հավասարեցնում դարտվող կողմին եւ խոսում «գրավյալ» տարածմների վերադարձից, թեկուզեւ՝ «փոխընդունելի» բառն օգտագործելով, եւ ինչո՞ւ դեմք է դարտված կողմին վերադարձվեն Արցախի անվանգության երաշխավոր տարածմները՝ դրա ոինաց երթե, եւ այժմ էլ ուղղիլիքան վեց բաղադրիչում խաղաղության առարկայական որեւէ երաշխիք չի տրվում: Իսկ Հաջինի՝ Հայաստանը Արցախին կաղղող եւ Արցախի կենսագրծունեության երաշխավոր այդ շրջանի նեղացումը մինչեւ երթուղարձի համար անհրաժեշտ ճանապարհի, ցույց է տալիս, թե որքան են օսարները հեռու հինախնդրի կենսական մասն ընկալելուց: Կամ ո՞ր ներին տեղահանվածները դեմք է վերադարձնան, արդյո՞ւ Բաթվից, Շահումյանից, Գետաշենից տեղահանված հայերն էլ՝ չեն մենք էլ, ուրեմն կրահանջենք մեր փախստականների վերադարձը Բարու,

յին փաստըթի բուն փաթեթը սովորաբար ոչ թե մեկ մարդ ու անգամ դեռևս լուսաւում է ձեւավորում, այլ մանդամ ունեցող բոլոր դեռևս լուսաւումների եւ բոլոր բանակցող կողմերի համախումբը՝ բանակցությունների արդյունքում, ինչը մինչեւ հիմա տեղի չի ունեցել, քանի որ կողմերի մոտեցումները միմյանցից շատ հեռու են: Ուզած փոխզգուածի սահմանը ոչ թե կարող է հայտարարվել ի սկզբանե, այլ գտնվել հենց բանակցելու արդյունքում:

Իսկ ի՞նչ ունեն մենք ամեն օր դա-
տերազմից զառանցող Ադրբէջան, որը
ի դեռ Ուրդիշին հայանդաս է անվա-
նում եւ խոսում նրան կամ Սինսկի խճ-
քի ձեւաչափը փոխելու անհրաժեշ-
տությունից, ներին եւ արտաքին լսա-
րաններին ուղղված հայտարարություն-
ները կառուցում բազմակի ստանդարտ-
ներով: Եւ դասահարաբ իր սահմանը
հասած եւ հիշողությունը կորցրած հայ-
ծերունու հետ խոսում խուժանգումնե-
րի լեզվով:

Իսկ տարածքը անի օգուտները դարձայան կարգավորումից, որի մասին Ուորլիֆն է խոսում, նախ դեռ բիտեն հաղթող հայկական կողմի ժամանակ:

Աերի միջեւ Եվրոպայում սրված դար-
զարանումները ուկրաինական սրա-
ցումների տեսով այժմ փորձ է արվելու
տեղափոխել նաեւ այլ տարածներ ու
այլ սրացումների, ու այս ինաստով դա-
րաբայան հակամարտությունը եւս
կարող է հարճար դիմությունը: Մնում է սովա-
սել, թե դրան ինչոքես կարձագանին
մյուս խաղացողները:

Դամենայնդեղով՝ միանալու է, որ Հայաստանը չի կարող թույլ տալ Ղարաբաղ բաղադրական շահարկման առարկա դարձնել մեծ խաղերում, իսկ մեր իշխանությունների կամ ընդիարարեցնելու մեջ բաղադրական ուժերի համար դեմք է կարծել, որ Ղարաբաղյան թեման սեփական նորականացներով շահարկելը մնացել է անցյալում: Դուսանի: Քանի որ բազմաթիվ ներին մարտահրավերներ ունեցող Հայաստանի համար անընդունելի է Ղարաբաղյան հակամառտության լուծնան աննողաս լուծնան գնով ինչ-որ հարց լուծելը: Իսկ Ղարաբաղի ռազմական դաշտանության առումով Ռուսաստան-ԱՄՆ տարածաշրջանային մրցակցության ֆոնին որևէ հզոր դետության օժանդակություն փնտելը կարող է արժենալ Հայաստանի ինքնիշխանությունը: Իսկ մենք փաստուն կարող ենք դիմարկել, որ բավական երկար անդորրից հետ ղարաբաղյան կագավորումը նորից դարնում է երկու հզոր ենությունների՝ միմյանց դեմ դայլաբելու խաղաքարս, հղի, ինչու չէ, նաեւ դատերազմի վերևսկսնամբ, որ առանց աչք թարթելու կարող են հրահրել մեծ դետությունները: Եթե ժամանակին չկանխենք նկրտումները: Այնուն որ՝ չչեմք է ինչ-որ հայտարարությունից խուժաղի մատնվել, այլ հանգիս, հավասարակռված առաջ տանել բոլոր այն նոտեցումները, որոնք բխում են Հայաստանի եւ Արցախի անվանագործության:

ՏԻԳՐԱՆ ԵԿԱԿՅԱՆ

- Դուք մշտապես կապ եք դահմանում «Դող եւ մաւկութի» ժեսաբյան մասնաճյուղի հետ։ Այժմ ինչողիսի՞ն է թեսարի եւ ցջակարի իրավիճակը։ Թեսաբում եւ Կալաղուրանում մնացե՞լ են բաղաքացիական անձինք։ Ո՞վ է Վերահսկում տարածքը։

- Ամենին հայտնի է, որ ճարտի 21-ի գրոհից ի վեր Քեսարի բնակչության մեջ ճամաս հեռացավ: Այդ գրոհի առաջին երկու օրերին հայերի մեծամասնությունն աղաստանց Լաքափայում: Նրանք տեղափուլվեցին Լաքափայի հայկական եկեղեցու եւ դրցոցի սարածիւն, որտեղ Սիրիահայոց օսամ օգնության համձնախումբը անմիջապես սկսեց հոգալ նրանց կարիքները հայկական Կարմիր խաչի եւ Կարմիր ճահիկի աջակցությանը: Դրանից հետո այդ

կոսարանի կամ տեղի հայկական
մյուս կառույցների հետ:

- «Հող եւ ճշակոյքը» Քեսարի հետ համերաշխությունը վաղուց դաշտել է կարգախոս: Ներկա դայմաններում այդ համերաշխությունը տեսք է ամենին միավորի: «Հող եւ ճշակոյք» կազմակերպությունները իրենց միության կազմում գործում են հենց այդ ուղղությամբ: ԱՍՍ-ում «Հող եւ ճշակոյքը» նշանակալից մասնակցություն է ունեցել Քեսարի կրթական միության կազմակերպած դրամահավաքին: Ֆրանսիայում «Հող եւ ճշակոյքի» ժեղական մասնաճյուղը աղետի առաջին հոկ օրերից նախաձեռնեց հանգանակություն, որը տարածվեց նաև Բելգիայում եւ Ծվեյցարիայում, իսկ Փարիզում «Մեծ բազար» խումբը հանդես եկավ համերգով: Ֆրանսիայում մեկ ուրիշ հանգանակություն կազմակերպեց Կարուս Խաչը, իսկ «Շայաստան» համահայկական հիմնադրամը Քեսարին հաևկացրեց:

փական դաշնակիցներին չարանեն
նղատակներով օգտագործած Թուրքիա
վերջին հաշվով գործել է լրի այդ նույն
ցըանակներում: Ֆրանսիան եւ մյուս
տերությունները թերեւ նախընտրում են
որ ջիհանիսները հաստավեն Սիրիա
յում, եւ ոչ թե ակտիվ գործունեություն
ծավալեն Աֆրիկայում: Ֆրանսիայի
լրությունը վկայում է հսակեցված դիրքությունը՝
նորումնան նաևն: Սակայն անկարելի
տարածաշանային կառուցղական
բաղադրականություն վարել այլ տեղերուստ
իրենց հիմնավորումն ու դաշճառարան
նությունը գտնող հրամայականների թե
լարդանուվ: Տվյալ դեմքում Ֆրանսիան
սիսավորում է (ինչպես սիսավել է անցյա
լում)՝ անհաջող հաշվարկներին նեցուա
դարձնելով անհաջող դաշինմներ: Նրա
կառավարությունները մոռանում են
դա, բայց ժողովուրդները հիշում են:
- 2012-ի հոկտեմբերին հարեւած
զյուղերի թուրքմենները ստանացե
ին թեսարքի ցըանին: Սիրիայի ե

Հնդկական
մարդու¹
suruðf t̥

Սարդը swarwətħɪ Վրա չի աղրում: Սարդը swarwətħԾ դարձնում է բնակավայր, գուցե՝ հայրենիք, իսկ բնակավայրը, մանավանդ հայրենիքը swarwətħ չէ:

Οιτεδια καιροπι έ θω, πη της σημαντικότερη στοιχία οιρήσθη:

Աներկացի դիվանագետներ ԶԵՂՋԱՆ ՈՒԹՐԻԲՆ
ու ԵԵԼԱՆՈՒՄ ԱՍՄ դեսղան ԶՈՆ ՔԵՖԵՐՆ այս
ամենն իհարկէ գիտեն, հակառակ դարագա-
յում մեկը մյուսին հաջորդելով չին հայտա-
րարի, թե «ԼԵՆՈՆԱՅԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂԻՆ ՇՐՋԱԿԱ
ՏԱՐԱԾԲՆԵՐԸ ՊԵՏԸ Է ՎԵՐԱԴԱՐՁՎԵՆ ԱՐԵՑՈ-
ԱԻՆ»։ Այստեղ զարմանալի, ՏՐՋԱԿՈՒՏԵԼԻ ո-
չինչ չկա, որովհետեւ ի ՏՐԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆ բնակա-
վայր, հայրենին ԼԵՆՈՆԱՅԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂԻ, ԵՐԱՆ
ՇՐՋԱԿԱ ՏԱՐԱԾԲՆԵՐԸ հենց ՏԱՐԱԾԲՆԵՐ Են (ԼՂ-
Ի Եւ ԵՐԱ ՇՐՋԱԿԱ ՏԱՐԱԾԲՆԵՐ ՍԱՀՄԱՆԱԳԱ-
ՏՈՒՄԸ ԱՄԵՐԻԿԱՑԻ ԴԻՎԱՆԱԳԵՏՆԵՐԻՆ Է, Ի
ԴԵՅ)։ Անցնող ՏԱՐԺԻՆԵՐԻՆ հայկական ԵՐԿՈՒ
ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻՆ չհաջողվեց այդ ՏԱՐԱԾԲՆԵ-
ՐԸ բնակավայր դարձնել. ՈՒԹՐԻԲՆ Ու ՔԵՖԵՐՆ
հենց սա են ասում, սար հիման վրա են ասում
Եւ այս հանգամանքից ԵԼԱՆԵԼՈՎ են ասում։

Մինչեւ հինգօւթի երեկո Դայաստանի արտադին բաղաբական գերատեսչությունը որեւէ կերպ չէր արձագանքել ամերիկացի զույգ դիվանագետների այս ծեւակերպմանը։ Ասելի՞ չունեն, իմա՞ս չեն տեսնում՝ դատասխանելու, վախենո՞ւմ են դատասխանել, հոգնե՞լ են դատասխանելուց, կամ արդեն բնավորությո՞ն է դարձել չղատասխանելը։ Մարդիկ, հստակ ընդգծելով, որ հանդես են գալիս ԱՍՍ կառավարության անունից, ժեօւում են, որ «ԼՂ-ին շրջակա տարածները դեմք է վերադարձվեն Ադրբեյջանին», ոչ թե՝ Կալիֆորնիան, կամ Տեխասը՝ Մերսիկային, աղա՛ հնդկացիներին, ոչ թե Կոստնո՞ւ Սերբիային, այլ հենց «ԼՂ-ին շրջակա տարածները»։ Ի՞նչո՞ւ, որովհետեւ Կալիֆորնիան, Տեխասը, Կոստնո՞ւ այսօր տարածներ են, մարդիկ են, որոնց չեն վերադառն որեւէ մեկին, որոնք իրենց ծակատագիրը որոշում են իրենց կամով եւ իրենց որոշումներով։

Դայաստանի ԱԳՆ-Ը ամերիկացի դիվանագետներին չի դասախանակ ուղարկել, որովհետև հողն արանձ մարզու աւարծք է:

Իհարկե հասկանալի է, որ Ուորլիբն ու Շեքերն ոչ այնքան, կամ բոլորովին ոչ Քայասանի հետ էին խոսում, որքան, կամ բացառադես, Ուուսաստանի: Եւ ամերիկյան կողմից նման հստակ ձեւակերպումները դայմանափորված են Ուուսաստանի բաղադրականությամբ ու ուսւամերիկյան առկա լարվածության որոշ լուրջ սարքեր դարունակող հարաբերություններով, որոնք, հասկանալի է, որ դեմք է արտահայտվելու ՌԴ-ի ու ԱՄՆ-ի՝ Մինսկի խմբում համանախագահության վրա, ու ահա անդրադարձում են: Մյուս կողմից, հասկանալի է, որ անձամբ Ուորլիբը՝ Բաֆվի առջև Վերահաստավելու կարիք ուներ, բանի որ բոլորովին վերջերս իլիամ Ալիելի աշխատակազմի ղեկավարի տեղակալ Նովրուզ Սամեդովը բացահայտ նոտա հղեց ԵԱՀԿ-ին՝ «Վերանայելու դեսպան Ուորլիբի՝ Մինսկի խմբում համանախագահի մանդատը՝ կատված վերջինիս հայկական ժքանակների հետ ջերմ շփումների հետ»: Ուորլիբն էլ, ահա, ցույց է տալիս, որ ինքն իրականում «այլքան էլ վասր չէ», ավելին՝ անհրաժեշտ է համարում, որմեսզի «ԼՂ-ին ժքակա տարածները վերադարձվեն Ադրբեյջանին» մեկ, եւ որ իր երկրի, այն է՝ ԱՄՆ-ի համար շատ արժեուրված է Բաֆվի բաղադրական վերանախավի դիրքորոշում և առնենքություն:

Այս ամենը հասկանալի է, անհասկանալին
այն է, թե ինչո՞ւ եւ մինչեւ Ե՞րբ է հողը մնալու
առանց մարդու:

Գեղամ Գելոնյան. «Այսօր միակ խելամի
նպատակը Քեսաբ վերադառնալն է»

Գեղամ Գեւոնյանը դատմարան է, «Հող եւ մօւակույթ» կազմակերպությունների միության նախագահը: Միությունը 1982-ից ներկա է Քեսաբում, որտեղ վերականգնման միջոցառումներ է իրականացնում: Այս տարվա մարտի 21-ի առաջին գրոհից ի վեր նրա կազմակերպությունը իրադարձությունների կիզակետում է:

Այդ մասին դատմում է «Ֆրանս Արմենի» ամսագրի մայիսյան համարը:

Խուռօք գումար եւ իր հերթին հանգանակություն սկսեց: Ինչպես հակամարտության սկզբնական շրջանում հատկացված գումարը, այսուես էլ ընդհանուր օգնությունը ուղարկվում է Սիրիահայոց տասայ օգնության հանձնախնդիրն, առավելապես Անթիլիասի (Լիբանան) Սեծի տանն Կիլիկիո կաթողիկոսության միջոցով: Իր հերթին Ֆրանսիայի «Հող եւ ճաշկույք» օգնությունը Սիրիահայոց տասայ օգնության Լաբաֆիայի ճամանակուիդն է հասցնում իր ներկայացուցչի միջոցով: Մենք նաև հորդորել ենք աջակցել Վագրֆիլում հավաքված թաքարահայերին:

- Ի՞նչ կարծիք ունեմ Ձեսարի գրավ-
ման նկատմամբ Ֆրանսիայի դիրքու-
թում ան կաղղակցությամբ: «Դոդ եւ
մշակույթի» կոչին Ֆրանսիայի հե-
խանություններն արդյուն արձագան-
եցին: Ելիսեյան դալատում կամ
արտգործնախարարությունում ձեզ
ընդունեցին:

- Ալեքուտ, Ֆրանսիայի իշխանությունները ի գիտություն ընդունեցին «Հող եւ ճշակույթի» կոչը: Սակայն մենք ընդունելություն չենք խնդրել Ելիսեյան դալաւտում կամ ԱԳՆ-ում: Բիու կիներ, որ նճան խնդրանով դիմել ֆրանսահայոց կազմակերպությունների համակազման հանձնախումբը (CCAF), որը ֆրանսահայերին դեմք է դարձարանի, թե ինքը ինչ երաշխիքներ կարող է առանալ: Բանենան ուսում

կարող է ստանալ: Յամենայն դեպու, Աներին եւ միջազգային բարյական անցութարձից անկախ, Ֆրանսիան գրեթե չազդվեց Թուրքիայի լայն օժանդակությամբ Քեսարի վրա զիհատիս- Աների կատարած հարձակումից: Ավելին, այդ հարձակման ակունքները դեմք է փնտել Աների կայսի միջազգային առօսական մեջ: Բառակերևուած լամ սե-

Լիբանանի մեր քաղաքական ու հոգեւոր դատասխանառուները արդյունանիստեսության դակաս չդրսեւութեցին ի տես աղազա վատթարագուն օարգագումների:

- Խմբավորումների ամրապնդման եթևոնությունների ծավալման դաշտման ներում այդ սղանայինները ընկալվեցին ըստ արժանվույն։ Քեսարի բնակչությանը վճառելու մի խնհ փորձերը, ի դեմ, որտեւ արդյունմ չչվին։ Վերջին Քեսարի գրավումը եւ բնակչության տարածումը արտաքին օժանդակություն սացող եւ անորոշ նղատակություն հետաքայլություն խայտարդես խմբերի նախահարձակման հետեւամբ են, խնդրե, որոնց սիրիական ընդդիմության հարավությունի կողայիշխանները կարող են այսօր օրինական ճանաչել, իսկ վաղը ուրանալ։

Վերլուծաբանները գրել են, որ ԶԵ
սարի գրոհը կարող էր ՏԵՂԻ ու ԱՆԵԲԱ
ամեն դաիի, չնայած Պատոնաղետ
աղառազնականացված համարվու
սահմանի գոյությանը: Նման իրողու
թյան, հիշյես նաև հարձակմանը
նոյասող դատահական հանգանակ
ՅԵՐԻ անկառավարելիության դայ
նաններում հնարավոր չէր օւս քա
կանխատեսել: Երեկ ԶԵՍԱՐԻԾ հեռա
նալու հայլն արդարացված չէր, եւ այ
սօր միակ խելամիտ նոյառակն այնտե
վերադառնալն է:

- «Հող եւ մակույքը» Երվանի՞ց ընդհատեց Վերականգննան միջոցառումները թեսարի հայկական տարածում, եւ ինչ վիճակում էին նախազօծերը:

- Միջոցառումները ընդհատվեցին 2011-ին Սիրիայի բաղադրական իրադրության վատրացանան դատարով։ Այդ դրույթներից «Հող եւ մշակույթը» Ձես սպառում ունի ներկայացուցիչ, որի դատականությունն է հնչյուն կացարանների դադարանումը, այնուև էլ կազմակերպության գյուղատնտեսական ծրագրերունակումը։ Արան վաճառի վերականգնումը առաջմն չի սկսվել։ Ընթացիկ գլխավոր ծրագիրը Ձեսարի հայկական ազգագրական քանդարանի հայ վաբանությունը ստեղծումն է։ Թանգարանին համապատասխան կազմակերպության օժանդակության ժամանակակից թագավորությանը 2008-ի ստեղծմբերին «Հող եւ մշակույթի» վերականգնուած «Հին թարիկ 1»-ի ստեղծից մեկը։ Իրադարձությունների հետագա ընթացքը մեզ կհուսի, թե ինչ գերակայություններով դեմք ընդդարձակեն այս ծրագրերը։

«France-Arménie», mai 2014

ԶՈՐԻ ԲԱԼԱՅՆ

Կառավարական մահախոսականում նեվում էր, որ Զոն Սահակի Կիրակոսյանը՝ Հայաստանի Կոմկուսի Կենևկոմի անդամ, Հայկական ԽՍՀ Գերագույն Խորհրդի ղազամավոր, հանադեսության արտադին գործերի մինիստ, դատական գիտությունների դոկտոր, դրոֆեսոր, վախճանվեց հիսունյոր տարեկան հասակում։ Կածում եմ, այստեղ մի անճառություն կա: ճիշտ է, ոչ էական, քայլ համեմայնեթեղ անճառություն: Մի խոսքով, ես ականայից ինս ինձ հարցրեցի՝ որբանով՝ է իրականությամբ հաճադարձախանում այն փասթը, որ Զոնը մահացել է հիսունյոր տարեկանում: Պատունական փաստթերով թերեւ ամեն ինչ ճիշտ է: Ծնվել է նա 1929 թվականի մայիսի 6-ին: Սահացել է 1985 թվականի հունիսի 20-ին: Սակայն ես, գուցե ավելի բան ոչ այլ ո՛վ գիտեմ, որ կյինիկական, եթե չասեն՝ բուն ֆիզիկական մահը վրա հասավ նրա ծննդյան օրվանից տասներեք օր առաջ, այն օրվանից, երբ նա դառնալու էր հիսունվեց տարեկան: Վերջին երկու ամիսը Զոնն ապրեց այստես ասած՝ մահից հետո:

Զոնի վախճանից որու ժամանակ անց ընկերոջս մասին գիր գրելու այրող դահանց ծնվեց ին մեզ: Հարաբերականութեն կարձ կյանքի ընթացքում այդ մարդու ապրեց բավական ծանր ու երկարատեւ մահ, որի ընթացքում կարողացավ սրանի գործել: Եենց այդ մասին ես գրեցի գիր, այն անվանելով «Կրակ»: Վերնագիրը դատահական չէր, բանզի նա վառվեց կրակի մես, իրենից հետ բողոքելով եւ ցերմություն, եւ լուս: Վիդակը, որն լոս էրթյան Զոնի կյանքի վերջին երկու ամիսների մասին էր, երկու լեզվով անսագրում տղագրվեց դեռևս խորհրդային ժամանակներում: «Գլավիլս» (Դետական գրանությունը) տղագրնան համաձայնությունը սվեց միայն այն դայնանով, որ հեղինակը փոխի վիդակի բոլոր հերոսների անունները առանց բացառության: Զափից ավելի վտանգավոր էր գլխավոր հերոսի՝ գիտնական դատմարանի աշխատանքի թեմատիկան. Հայոց ցեղասպանություն, երիտրութերը դատապահան դաշտ առօտե, եւ նման քաներ: Եվ հանկարծ այդ ամենով կենդանության օրով գրառվել է ոչ այլ ո՛վ, բայ Հայաստանի Կոմիտասի Անհութունի արուան:

Անունները եւ փիլտեցի: Աղի հարցում առանձնակի դժվարություն չկար: Բոլոր գործող անձին սացան իրենց դատերի անունները: Զոնի հորը կոչում էին Սահակ Ղուկասովիչ, եւ Զոնը մեխանիկորեն դարձավ Ղուկաս Սահակովիչ: Եվ այդիս վարվեցի հաճարյա բոլոր հերոսների հետ: Խոկ ոմանց ազգանուններում էլ ընդամենը մի որեւէ տառ փիլտեցի:

Հաս պեկի մեծ բարդություն
էր Արևկայացնում բուն տեսուց:
Միայն «Գարուն» ամսագրում
գրանցնությունը «Կրակը» կրաս-
տեց մեկ երրորդը: Վիդակը
տղագրվեց ամսագրի Երկու հա-
ճարմանքում՝ ահավոր մկրատու-

Ներով: Մինչդեռ դեմք է ավելացնել, որ վկայակի վրա աշխատելու ընթացքում գործում եր նաև իմ ներքին գրաննությունը: Ես հո գիտի, որ, օրինակ, ազգությունը է ասեմն Գուրգեն Յանիկյանի ընդամենը միայն անվան հիշատակումը, որը Զոնին նամակ էր ուղարկել ամերիկյան բանից: Իսկ հասցեաշիրոջ ընտրությունը բոլորովին էլ դասահական չէր: Այդ նեծ հայրենասերն իր նամակն ուղարկել էր հենց Զոն Կիրակոսյանին: Եվ նախան այսօր առաջին անգամ այդ եզակի փաստաթղթի ամբողջական տեսաք հրապարակելը, ես կցանկանայի նախադես մի բանի բառով դասմել Զոնին հասցեագրված նամակի բուլ հեղինակի մասին:

Գուրգեն Յանիկյանը ծնվել է 1895 թվականին Խոտողուտում (Արեմյան Հայաստան): 1894-1895 թվականների հայկական ջարդերի ժամանակ Յանիկյանը ներառ ընտանիք փախել է Կարս, որը գտնվում էր Ուստական

**Կյանքի
աղջկացը**

Գուրգեն
Համբարձում
Հասանական
Կառավարչության

Կյանի մայրամուտին Գուրգեն
Յանիկյանին, ինչղես ինըն է
գրել, ավելի ու ավելի հաճախ Եր-
տանջում այն միտք, թե «ա-
խարհում կատարվում է չչպած
անարդարություն»: Աշխարհը
շարունակում է լրել, իսկառ նո-
ռամալով, թե ինչ է կատարվել

հայերի հետ 19-րդ դարի վերջին եւ 20-րդ դարի սկզբին: Աշխարհը մոռացել է նույնիսկ 1915 թվականը, երբ Թուրքիան, ցեղասպանությունը բարձրացնելով իր դեմքական խղաքականության աստիճանի, կոսուրեցավ ի ան 1,5 միլիոն հայերի եւ

ԱՐՄԱՆԻԱՆ ՀԱՅ

ոչնչացրեց մեր ժողովրդի ավելի քան 10 հազար դասմական հոլուսարձաններ: Ես եւս մեղավոր եմ այն բանում, որ աշխարհը մոռացել է մի ամբողջ ժողովրդի ողբերգության մասին»: Եկա հայ փախստականը, լինելով գինը վոր եւ փիլիսոփա, գտնվելով ծեր տարինում, եկավ այն վերջնական համոզման, որ համամարդակային մոռացումը հանցագործություն է, որ հարկավոր է արթնացնել ճարդկության հիշողությունը: Եկա դրա համար հարկավոր է նյարդերին խփող մի ինչ-որ հարված: Չի կարելի թոյլ տալ, որ դահիճն անդամական մնա: Գուրգենը գտնում էր, որ ժամանակակից թուրերը, որնն կը ուղարկի հրաժարվում են ընդունել իրենց հայրերի հանցագործությունները, ինչնույնինյան եւ տրամաբանորեն իրեն են դաշնում հանցագործներ: Եկա հանցագործը դեմք է դասմէի: Այստիսով, հենվելով կյանի տրամաբանության, նույնիսկ իրավագիտության տրամաբանության վրա, իր դատմական հիշողության վրա, որը եւ մեղադրող է, եւ դատավոր, եւ դատօնող, նա որոշեց գործել:

Վերջին անգամ Գուրգենը Դայաստան այցելեց 1972 թվականի վերջին: Նյուրնեմբուրգում էր իր ազգական ու համերկրացի նույնության խոտորդությի եղանակը: Գուրգենյանի տանը, որին ասաց հրաժեշտ ժամանակ. «Այստես աղրել չի կարելի: Շուտով ուրսուն տարեկան կրածնամ եւ չեն կարող չնասածել մահվան մասին: Սարդ դեմք է մահից հետո այն աշխարհում էլ մարդակարգ աղրի: Սարդ մարդ է մնում Աստծո այնիսի տարգելի ընդհակա իկ, ինչպիսին է հիշողությունը, որը դեմք է գործում լինի: Եթե ես լրեմ, Աստծա ինձ չի մերժի: Շուտով, այս շուտով կլսեմ իմ մասին»: Եվ նույւալաս ու խրթին հավելեց. «Ինձ դեմք է դատի միայն օրենքը, որի աջեւ միայն ես մեղավոր կլինեմ: Այս սօրվա թուրերը նույնության մեջ դավոր են արդեն նրանով, որ միտում են հայերի ցեղաստա-

Առլիքունը: Ես վկա եմ եղել ցեղաստանությանը, ամեն ինչ կատարվել է իմ աշխի առաջ»:
Եղվարդը գիտեր, որ Յանհիկյանը Ամերիկայից մեր թանգարանների, մասնավորաբես Մատենադարանի համար բերել է մի քանի ազգային մատուններ՝

**Զորի Բալայանի
Ձեռ Կիրակոսյանի հետ**

htesn

uf

հին ձեռագրեր, մանրանկարներ, նկարներ, այդ թվում եւ Սարյանի վաղ կտավներից: Յանիկյանը նրան ասել էր նաեւ, որ ԱՄՆ-ից մեկնելու նախօրեին ինքու զանգել էր Կասիֆոռնիայի Սակրամենտո ճայրավաղաբուժության գնվող թուրքական հյուլառության սին եւ առաջարկել էր հանդիպությունը, որդեսզի դաշտնամեր Թուրքիային հանձնի այդ նոյս դաշտական մատուցմերը: Ինչ մադրությունը դաշտառաբանել է նրանով, թե իր հայրենիքի այսօր գնվում է Թուրքիայի սարածությունը եւ ոչ թե Խորհրդային Հայաստանում: Թուրքական հյուլառությունը խոստացել էր, որ կկաղպի իր կառավարության հետ եւ արդյունաների մասին կտեղեկացնի: Այնինչ Գուրգեն իր այդ թուրք, արդեն կաթեի ասել՝ թանգարանային նորությունը թերել էր Հայաստան:

Վերադառնալուց հետ նա
սեղմեց հեռախոսի ինքնապահ
տախանիչի կոճակը եւ ինա-
ցավ, որ թուր հյուղատոսը հա-
ճական է հանդիմել իր հետ։

1973 թվականի հունվարի 27-
ին Յանիկյանը Սանտա Բար-
բարայի ծայրանասային փորիթի-
ութառաններից մեկում սեղա-
ղավորեց Երկու անձի համար։
Թուրքը մենակ չէր եկել։ Նրա
հետ էր իր գործընկեր դիվանա-
գեր։ Նման դեմքերում դարձա-
դիր մի անդամ ավանդական ար-
տահայտություններից հետ Յա-
նիկյանը հյուրընկալողի իրա-
վունքով Վերցրեց նախաձեռնու-
թյունը։ Նրա մենախոսությունն
ավելի շուրջ նման էր մերուրա-

ազգի շուրջ սահման էր ամելաբար կան ճարիք: Շուտով հնէցից տասներկու կրակոցներ: Դա տավզիրն ի կատար ածվեց: Երկու թուրք դիվանագետները սղանված էին տեղում: Յանի կյանքը հանգիս նոտեցավ հեռախոսին եւ զանգեց ոսիկանություն: «Ազգային Վրիժառուի» տասներկու կրակոցները (այդպես էին գրելու Յանիկյաններ) մասին հանրագիտական հրատարակություններում) հոչակեցին նոր, հզոր համահայկական շարժման սկիզբը:

Յոթանասունութամյա Գուրգեն Յանիկյանը դատապահը վեց ցմահ բանտարկության:

Աշխարհը ցցված է մատուց, փիլիսոփայի եւ հումանիստի իմբազոր գործողությունից, որը դիմել է այդուհին, թվում է անմարդասիրական բայլի: Աշխարհը ճամբերեց մեկ այլ ազգային վիճառուի՝ Սովորուն թեհերյամին, որը 1921 թվականին մահապաժի ենթարկեց Օսմանյան կայսրությունում հայերի ցեղասպանության կազմակերպիչներից մեկին եւ արդարացվեց գերմանական դատարանի կողմից: Երկարածւ լուրջունից հետ աշխարհը խոսեց հայերի ողբերգության մասին եւ ինըն իրեն հարց սկեց. Ի՞նչը մղեց սքափ մՏՔի ՏԵՌ, համարյա ուրսունայն մտավորականին օր ցերեկով դարգաղես սպանել երկու մարդու եւ իննական հանձնվել իշխանություններին: Աշխարհը ուսուվ ականատեսը եղավ այն բանի, թե ինչո՞ւս, ասես տագնադի կոչնակից, հայությունն արթնացավ հաճընդհանուր լեթարգիական բնից, որը դանդաղ, բայց հաստառուն մեղքում էր մի ողջ ազգի հոգին եւ մարմինը: Յանիկյանական կրակոցների արձագանքը ուսուվ արածվեց մոլորակի բոլոր նայրցամաքներում: Մենք Զոնի հետ հաճախ էինք խոսում Յանիկյանի մասին:

1978 թվականի աշնանը Զոն Կիրակոսյանը ԽՍՀՄ Արտաքին գործերի նախարարության կողմից գործուվեց Նյու Յորք, որտեղ ավելի բան երեք ամիս աշխատեց ՍԱԿ-ում: Քենաց Նյու Յորքում, ՍԱԿ-ի տեսմին իր աշխար-

սենյակում Զոնը նամակ ստացավ ամերիկյան Զինո բանիք թիվ 6-50399 կալանավոր Գուրգեն Յամիկյանից, որը ինչպես ուղարկած է այս պահին այն ժամանակ լավ գիտե՞ր հայ դիվանագետի նշանակալիությամբ աննախադեմ առավելության մասին: Զոն Կիրակոսյանի աշխատանքի, նրա ելույթների եւ հարցազրոյցների մասին այն ժամանակ գրում էին ոչ միայն ամերիկյան թերթեր:

Զոնին հասցեարված նամակին կցված էր բաց-դաշնագույն, բանտային խալաթով մի ծերունու գումակոր լուսանկարը: Գլխին բաց գույնի թերեւ էր: Երեւան Վերադառնալուց հետո Զոնը բազմաթիվ անգամներ դատմեց նամակի նասին, որն այնքան հուզել էր նրան: Այն ժամանակ մենք երազել անգամ չէինք կարող, թե դոլարոփային այդ լուսանկարը հնարավոր կլինի տարագրել թերերում: Զոնն այդ նամակը անգիր գիտեր: Եվ այսօր ես ուզում եմ Յանիկյանի նամակի ամբողջական տեսաբ տեղադրել հենց այստեղ՝ Զոնին նվիրված գրի նաևսպասնում:

«Նյու Յորք, ԱԱԿ
Զափազանց սիրելի եւ ան-
գին
դարսն Ձոն Կիրակոսյան

Երբ ես իմացա, որ դաշտելի
Դայրենիին լավագույն որդի-
ներից մեկը Ամերիկա է գալու
մասնակցելու համար միջազ-
գային կազմակերպության աշ-
խատամներին, ուստի ուրախա-
ցա: Բանտախուզը
լցվեց Զերմությանք:

ՄԵԼԱՆՅԱ ԲԱԴԱԼՅԱՆ

Մեր սկիզբն ու ավարտը, մանկությունից ծերություն աղրվող կյանքի յուրաքանչյուրիս հաճար ժանապարհի անկրկնելի փորձություն է, որի հաջողության կամ անհաջողության դաշտառը մեր սեփական գործողությունները, մտածողությունը, մեր մստերն են, որքան էլ դրանք դայմանավորված լինեն միջավայրի, այլոց հետ ունեցած մեր հարաբերություններով։ Կյանքի հաշվեմասյանը մեր դարտավորությունների ու դատախանականավորությունների հրավագիւարձագանն է այնուամենայնիվ, որքան էլ չուգենանք ընդունել կամ դեռ հասուչինենք դրան։

Պարզ լավատեսությունը ոչինչ կամ ինքնախարկան է, եթե գործուն միջամտության ազդեցությունը բացակա է.- մեր հայացի ներք համայն կյամը, մարդկային հարաբերությունները կորցնում են իրենց նախկին չափանիշները, արժեները.-անտարբերությունը սողուկում է ներս այնպես անառարկելիութեն, որ սոցիումի փայփայման դատարկութեց ամենահիմնականը կարելի է հանարել, երբ նարդը հեռանում է կարելցանի՛ իրեն մենաշնորհված զգացումից:

Մանկություն եւ ծերություն՝ կարելի է արդյոյ զուգահեռ անցկացնել այս երկուսի միջեւ. - Եթե դրանք որպես ճարդու կյանքի ամենաանդատան վիճակները դիտելու լինենք, իհարկե՛ այս Մանկատուն եւ ծերանոց, սրան նույնդես զուգահեռվում են, եթե նկատելու լինենք տեղի բնակիչների իրական վիճակն ու հոգու ամենախոր աղրումը՝ լվածությունը ամենամերձավորից՝ մի դեմքում ծննդից, մյուսում՝ զավակից: (Միայն եթե առաջինը դեռ սկիզբն է եւ ամբողջ մի կյանք ունի առջեւում դահած, մյուսը ավարտն է, հոգու կրած վերջին ցավը, հուսախարությունը):

Այսուհետ որ մանկաների ու ծերանոցների գոյությունը որքանով տիտուր կամ անհարի է մեր կամ որեւէ այլ իրականությանը, նույնանով ոչ միայն միշտարական, այլև անհրաժեշտ է: Եւ որքան մեծ է դետական, հանրային ու շաղրատյունը այսպիսի հաստառությունների նկատմամբ, այդքան ավելի քարք է սյալ հանրության բարոյական նկարագրությունը:

Կանաճորի «Գեղոր եւ Սիրվարդ Գարամանովկ» սարեցների տունը իր հարկի ներք սարիներ շարունակ օթեամելէ տ առաջացած սարիփում մենակ մնացած հայրութավոր մարդկանց, ներկայում 41 սարեցներ հանձնված են այս հաստատության խնամքին: Նրանք թեւ

Անհրաժեշտ վերաբերմունք եւ նւազրնիքնին

Վանաշնորհ surtagúlirh suն մեկ ory

գի են տեղի սոցիալական դայման ներից, ապրուսից, աշխատավայրիցներից վերաբերմունիցից, անզամ իրենց լրած զավակներից, որոնք տարբեր դատառ ներով, գուցե նաեւ կյանի ինչ-ինչ դայմաններով դարտադրված՝ ծնող ներին թողել են օսարների խնամքին միեւնույն է՝ բոլորի հայացնում նույն ժիշությունը կտեսնես՝ ծերունակած անհուսության հետ միախառնված լրացնության դաժան զգացունը, ինչ արձանագրել են կանանց միամյակի ավարտին Վանաձորի տարեցների տուն՝ Ստեփանավանի մշակույթի դալարացնության կազմակերպած այցը լուսաբանած տեղի հեռուստական յանների տեսախցիկները (ինձ մնում է հեռակա կարդալ այդ հայացները...) Ինչպես նախորդ շքանում, փասութեն արդեն ավանդույթ դարձրած եւ իրենց մշակույթի դալարացի գործունեության մաս կազմած այս ծրագրով սահմանությունը եւ աշխատավայրիցները նղատակ ունեն հանրային ուսադրությունը ուղղել անաղահով խավերին:

ավելի ժուտ կարենուել մեզանուած աստիճանաբար դակասող գթաւրության զգացումը, հատկապես այն ճարդկանց նկատմանը, ուն կյանքի հարվածել է:

Նվերները կամ սննդանթերք՝ Ստեփանավանի բաղավարելու Միջայի Ղարաբաղցիւչյանի կողմից տրամադրված, ինչ հարկե ուրախության առիթ էին տարեցների տան բնակիչների համար, ճշակույթի դալարի ժողովրդիների եւ վորակալ համույթների երգն ու դարը, անհամար կատարողների ասմունք՝ նմանադիմես, որ տա արագ փոխեցին նրանց տրամադրությունը, սակայն ծերերի

հանդեղ ուշադրության գֆացումն է որ առանձնացրեց, սարքերեց այդ ներկա օրը մյուսներից, երբ նրանք զգացին ջերմության ուրիշ ռումչ, համապես դրանց ահասակ երեխաների կողմից, որոնք իրենց քուները չէին իհարկե, բայց այլևս ինչ կարենու է դա, երբ բաժանման դահին ոմանք արտասվում էին...

Այցելուների ջերմ խստե՞ն ու բարի արարթները փարատեցին մեկ օրվա նրանց ժամանակում, կտրեցին միապաղապահ և որյայից. բարի հիշողություն մնաց «Մեր հոգու դաշտն է դա», այսպես մտածում տարեցների տան փոխսնօրեական գեւորգյանը: Եւ հսկապես, ուստի շաբաթությունից առավել ինչչ կարիք ունենալու համար կյանքի վերջին տարիները ծերանու գումար անցկացնող այս մարդիկ, նրանց հիմքում էլ գուցե կյանքի վերջին օրերն են հաշվում արդեն:

Մշակույթի դալարի Տնօրեն Անուն
Ղարաբեչյանը, ծեռնարկելով Եւ կա-
րելուր պատճենը այս ծրագիրը, այնուամենայ-
նիվ համոզված է, որ ննան Տնօրին գոյութեան

թյուսը հարր չէ սեր տղովրդոս Եւ
ցանկանում է, որ դրամի վերանան Հա-
յաստանից, որ զավակները չլինեն ծնող-
ներին, լինեն նրանց կողմին։ Կյանքը
սակայն իրենն է ասում, իրականությու-
նից փախչել չես կարող, եւ մենք ել այն-
դիսին ենք, ինչողես մարդկային աօ-
խարհն է՝ նույն արածներով, թերու-
թյուններով կամ առավելություններով,
եւ ոչինչ մեզ օսար կամ խորը չէ։

...Օրեւ առաջ էր. աղայի կենտրոնական փողոցներից մեկում տեղի կրակատերը իրենց հաճար «ուրախություն էին սարթել»՝ ծաղրուծանակի ենթարկելով մի խեղճ թշվառականի: Կիսացնորված ցնցոնհավորի՝ կեղծից սե-

Լացած դեմքին սոված աչերը ղպղում
էին ոնց որ ածխի սեւ կտորներ: Պարի
զվարք մեղեդին բռնել էր փողոցը: Կի-
նը դարում էր տեղագին, ողջ ճարմնով
գալարվում՝ թեւերը տարածած դժ-
վում. Կողինները ծափ էին զարկում,
հօհում... վաճառականները դարի դի-
մաց ուսելիք էին խոստացել Երան, ու
սրան բոյորդ հայ ճարդիկ էին....:

Բարեկախտաբար այսպիսի երևուով-ները սակավ հանդիպող են, եւ գթար-տությունն ու բարեսիրությունը դեռ չեն լիել մեզ: Միայն թե թեեւ բարերարու-թյունը, բարի գործը սիրում են ծածուկ մնալ, այնուամենայնիվ գալիս են ժա-մանակներ, երբ այս մասին բարձրա-ձայնելը դառնում է անհրաժեշտու-թյուն: Երբ հաճատարած անտարբերու-թյունը, զգացմունքագրկումը սղառ-նում է հանրությանը, գթարտությունը կարիք է զգում հիշեցնելու իր մասին: Դա անհրաժեշտ է ոչ թե եւ ոչ միայն կարիքավորներին, դա բոլորին է անհրա-ժեշտ:

անունը, միեւնոյնն է, ընթերցողը կգուշակի, թե ով է բանված մասցածին անվան տակ: Եվ իմաս, երբ իմ հերոսներին վերաբարձնում եմ նրանց իրական անունները, որուել են վերականգնել եւ գրի անունը:

Դամախ եմ ինձ հարց տալիս՝ ինչպես
կվարվեր Զոնը, եթե նրան վիճակված լի-
ներ առերև այսօր, մեր բարդ ժանանակ-
ներում։ Դամահայկական նավից փեղկ-
ված նակույկներից ո՞ր կը նշերե նա։ Վս-
տահ եմ, Զոնը չէր ընտրի նակույկը՝ դա-
ռակտման խորհրդանիքը, նա կը նշերե
դրու՝ միասնության եւ դեսական դաս-
խութեան համեմատութեան։

կանելության խորհրդապնդության մասին օրենքը՝
«Երբ դրույթը չի դիմում գտնվի: Այն
է, առաջ դրույթը չի դիմում գտնվի: Այն
հասցնում են բարձրացնել հետինից գնա-
ցողները»: Այս բառերը դասկանում են
Զնն Կիրակոսյանին, որը մեր օտար դրույ-
թակիրների նման, ինչն էլ շարունակում է
այրել նաև հետո:

Կյանք մասից հետո

ՀԵՖ մԵՐԺԻ ՄԻ ԲանՏաՐԿյալի ԽՆԴՐԱՋՈՒՅԹ
ԼՈՒՏԱՆԿԱՐԸ ԿՏԱՆԵՖ Եւ ԵՐԱՆ ՇՈՒՍ ԿՏԱ
ՄԵՐ ԱՐՎՐԱՏԻ ՃԵՐՄԱԿ ԳԴՎԱՐԸ:

Պատաճի սարիփից որուել եմ զոհելին կանոնական սիրելի Հայրենիփի: Եվ այդ ցանկությամբ էլ կփակեմ աչքերս: Այս մասին դուք դեռ կլսեն:

Լավագույն ցանկություններս Զեզ ե
Զեր միջոցով՝ մեր սիրելի Հայրենիքին:

Առողջ եղել, ընդունվ անկեղծ հարգանքիս հավաստիք:

Գուրգեն Յանիկյան
24.10.1978 թ. »

1986 թվականի գարնանը, տուն վերադարձած ամերիկյան բազմամյա ժամանակունից, որտեղ աշխատում էին «ճանապարհ» գրիս Վրա, փոնրիկ Ծառական հնձ հետք բերեցի Երևան բուռ հող, ու

UT3UNTR U. RTR

Սկզբանը՝ Նախորդ համարում
Բենգաջիկ (Լիքիա) ԱՄՆ հյուղատնարանի վրա կատարված հաճակումից ետև Վաշինգտոնն անմիջապես դադարեցրեց ԿՐՎ-ի ընդգրկվածությունը Լիքիայից Սիրիա գեներ առավման գործություններին: Բայց «առնետի ուղին» արունակեց գործել: Ս. Նահանգմերն այլևս հսկողություն չունեին այն ամենին, ինչ այդ ուղինվ փոխանցվում էր ջադիսներին: Մի ժամ շարաբների ընացքում բառասուն ոյլուրակիր հրթիռաւակ մեթենաներ (manpads) գտնվում էին սրբեա ալյուսամբների ձեռքերում: 2012-ի ոյնենքերի 28-ին Զորի Ուորիիր «Վաշինգտոն փոստում» գրում էր, որ Նախորդը ալյուսամբները «համարյա վսահաւար» օգտագործելով ննան սարֆ Վայր էին ցցել սիրիական տրամադրության մի ուղարիք: Յոդվածը հիշեցնում էր «Օբայայի վարչակազմի զգուշացումներն այն ասին, որ չուտեք է զինել ալյուսամբներն, որովհետև գեները կարող էին հայնվել ահարեւկիշների ձեռքերում:

2012-ի վերջերին ամերիկյան հետասուլգության համար դարձ էր դարձել, որ սպասամբները տանով են տալիս դատեազմն: Երրոյանը դարտվում էր: Իր ֆիանսավորմանը էր կատարվում ամեննշ եւ ամերիկյան կողմի դրւու գալը լարզապես դավադրություն էր համարվում: 2013-ի գարնանը ամերիկյան հետախուլցությունը սեղեկացավ, որ թուրական կառավարությունը անմիջակառնեն հաճախարժակցում է «ԱԱ-Նուևա-Ռո» եւ նրա դաշնակիցների հետ ստեղծելու համար «Ջիմիական դատեազմ վանդու հարմարություններ»: Թուրիխյի սզգային անվտանգության գրեթակալույունը բաղադրական կատ էր հաստատելու սպասամբների հետ, ըստ հետախուլցույան նախկին դատավորայի սկյալների: Երրողանի հույսը ջիհադիսներն են, ինչետք էր ամեն կերպ մի միջադեմ իրավակ, որ որմեսզի Ամերիկան հաճովվեր, որ լսադը անցնում է «կարմիր գիծը»: Հայց Օքաման մատը եւ ապրիլ ամիսներն չարձագանեց այդ Ակրումաներին:

Եթ 2013-ի մայիսի 16-ին Ստիքականը հանդիդատեցին Երդողան ու Օբա-ան, աշակերտությունների հրապարա-ային նույն անգամ չկար: Դանդիդու-ից հետո նամուկի աստվածի ժամանակ օքաման հայտարարեց, որ նրանի համա-այնել էին այն հարցի ռութը, որ Ասադը դեմք է հեռանա»: Այն հարցին, թե Ա-ադը անցել էր «կարմիր գիծը», Օբա-ան դատասխանեց, որ վկայություններ ային փիմիական գենի օգտագործման երարթյալ, բայց «անհրաժեշտ էր Վս-ահ լինել, թե ինչ է կատարվում այնտեղ բականում»: Սա նշանակում էր, որ Ա-ադը դեռ չէր անցել «կարմիր գիծը»:

Ամերիկացի արտաժին խաղաթականության մի մասնագետ է ինձ հետազյում աշաց, որ մայիսյան այցելության օրերին Երդողանի դատվին տրված աշխատանքյան ճաւերույթի ընթացքում Թուրքիայի ներկայացուցիչները դմորում էին, որ Միջիան անցել է «կարմիր գիծը» եւ դժունում էին, որ Օբաման դանդաղում է որդել: Օբամայի հետ ճաւերույթին ասնակցում էին Զոն Ջերրին եւ Թոն Քոնլինը, ազգային անվտանգության ուրիշատուն: Իսկ Երդողանին ընկերակցում էին Ամեր Շավութովով եւ արան Ֆիդանը՝ ազգային հետախուզության վարչության նաօրենը, ով շատ ավատարիմ է Երդողանին: Ըստ արտան խաղաթականության վերնույշալ ճառագետի, Երդողանը Ֆիդանին թերել է դարձագության հաստատյու Ասադի «կար-

միր գիծն» անցնելու վերաբերյալ իր ասածները: Խոսիք մեջ մնանելու Ֆիդայնի մի բանի անհաջող փորձերից հետո (Օբաման ամեն անզան նրան ընդիմթել է, ասելով՝ «մենք գիտենք») էրդողանը, զայրացած եւ սրսմեղած, մաս թափ տալով նախագահին ասել է՝ «Բայց նա (Ասադը) իրով անցել է ձեր նշած կարմիր գիծը»: Օբաման այդ ժամանակ դառնալով Ֆիդայնին, նշել է. «Սենք գիտենք, թե ինչ եք անում որով Սիրիայում արմատականների հետ»:

Թօնրիայի արտօնութեախարը ճաշ-
կերույթի վերաբերյալ հարցերին հետա-
գայում չի դատասխանել:

Բայց Երդողանը դատարկածե՞ն չվերադառնավ այդ հանդիպումից։ Օրանան նրան թույլ էր սկզբ օգտվել դեմքի հրան ուկու առափումները դադարեցնելու վերաբերյալ իր նախագահական հրամանագրի «սողանցից»։ Նախագահա-

Վերջիններից մեկը Էրդղանին էլ կոչ արեց հրաժարական տալ:

Ըստ «Foreign Policy» ղարբերականում Զննարան Ծենյերի եւ Մարկ Դուբյակի հոդվածի, չնայած Օքանամանանագրել էր կակել Վերոնչյալ «ուկու սողանցը» 2013-ի հունվարին, նաև համենայնդեռս ներին կարգով կազմադրել էր, որ հրամանը ուժի մեջ մտնելու վեց ամիս հետո միայն, որդեսզի, ըստ ղարբերականի մեկնարանների, մի կողմանից դրդի Իրանին նստելու բանակցությունների սեղանի ժողով, եւ մյուս կողմանից հաճոյանա Թուրքիային: Հետազոտությունը թույլ տվեց Իրանին միլիարդավոր դրամարժակ արժողությամբ հավեսալ ուկի կուտակել, ինչը թույլացրեց ղատժամիջոցների ազդեցությունը:

Սիրիայի ալյուստըներին զենքով ա-
ղահովելու գործում ԿՀԿ-ի դատավա-
նության վերացումը ինչուս ռազմա-

3

Բայց Սովորակ տունը ինքը դժվար կացության առաջ հայսնվեց: Ասադին Երկար ժամանակ մեղադրելուց հետո հետուած կատարելու ու նրա փոխարեն Երրոշնին մեղադրելը դյուրին չէր: Ըստ հավաստի աղբյուրների «ոչ ոք չէր ցանկանում այդ մասին խոսել»:

Thetafhaajoum vberetru kajawgawd st-
nawkaan hnnanakawawqawmawd mawrdhnn-
nterj uusrnkajpiunnterjhg mhi faanhi or aw-
nawd «YouTube»-nuk hajesnukte tnmraap-

«Կարսիր զհծւ» ու «առնելիք նվիր»

կամ իրամանագիրը Իրանի դեմ իրագործված ղատժանիշոցների մի մասն եւ կազմում: ԵՎրոմիության սահմանած 2012-ի մարտյան ղատժանիշոցների արդյունքում, «SWIFT» միջսահմանային էլեկտրոնիկական վճարման համակարգը դադարեցրել էր իրանյան տասնյակ ֆինանսական կառույցներին մատուցած իրավայությունները, սահմանափակելով միջազգային առեւտուր իրականացնելու Իրանի հնարավորությունները: Դրան հետևել էր Օբամայի հովհայան իրամանագիրը: Սակայն վերջինիս մեջ մի «սողանցք» բաց էր թողնված: Դրան տրվել էր «ոսկու սողանցք» անվանումը: Դա թույլ էր տալիս ոսկու առափումները շարունակել իրանական մասնավոր հավածիք միավորումներին կամ կառույցներին: Լինելով իրանական զագի եւ նավթի գլխավոր գնորդ՝ Թուրքիան օգսվեց այդ «սողանցքից» եւ գազի ու նավթի դիմաց սկսեց թուրքիայում իրանական հաւաքա-

հազար թուրքական լրատարակություն համար համարին վճարումներ կատարել թուրքական լիրայով: Հետո այդ գումարներով Թուրքիան ոսկի գմեց արտահանելու համար իրանական կողմէներացիաներին: Ըստ հաշվարկների, 2012-ի մարտից 2013-ի հուլիսը ընկած ժամանակահատվածում 13 միլիարդ դոլարի ոսկի այդ ձեւով մուտք գործեց Իրան: Գործարքը «կթան կով» դարձավ Թուրքիայում, Իրանում եւ Արաբական էմիրություններում կոռուպտացված ֆալավական գործիչների եւ առեւտրականների համար: Միջնորդները 15 տոկոս էին վեցրում եւ այդինսվ, ըստ ԿԴՊ-ի, մոտ 2 միլիարդ դոլար մետք է որ նրանք կուտակած լինեին: Այս անօրինական շահույթն էլ դարձավ դեկտեմբերին Թուրքիայում ծագած «ոսկու դիմաց գագ» սկանդալի դաշտառը, որի հետեւանում երկու տասնյակ մարդկան ձերքակալվեցին եւ երեսնախարստներ իրավաբանական սիեցին:

կան, այսողես էլ բաղաբական առումներով խցելի դաշտեց Երդողանին: Մայիսին գումարված գագաթաժողովին, ըստ հետախուզության նախևին աշխատակցի, բնաւրկնան թեմաներից մեկն այն եռոր աղյուսանքներին (զենք) մատակարարելու միակ ուղին Թուրքիան էր մնացել: Դորդանից չէր կարելի, որովհետեւ երկրի հարավային մասը աճբողովվին բացակայություն էր եւ սիրիացիներով ցջաղատված: Լիբանանի հովիտներից եւ լեռնային ցանություններից նույնութեան չէր կարելի, որովհետեւ երեք չէր կարող վսահ լինել, թե ում կիանդիմես մյուս կողմում: «Արանց մեր օգնության Երդողանի երազը հօդս է ցնդում: Եթե Սիրիան հայթեր դատեարազնում, աղյուսանքները ցջվելու էին ի կողմը: Գնալու այլ վայր չունենալով հազարավոր արմատականներ լցվելու էին իր ուրջը»: Երդողանի վարչակազմը պատճենական անհանգստացած էր: Պետք էր մի քանի ձեռնարկել, որմեսի Աներկանաց

բարձրացնելու համար կատարված ուղղակի գործադրությունը պահպանական միջամտություն գործադրեր է:

Նման ենթադրություններ հիմք էին սակայն ամերիկյան հետախուզությանը եղած բակացնելու, որ զարին զազի օգտագործման միակ անմիջական կասկածյալը Թուրքիան կարող էր լինել: Նրա մոտ էին գործողություններ անբողջացնելու բոլոր «մասնիկները»:

Օգոստոսի 21-ի հարձակումների մասնակի ուսումնասիրությունը ցույց տվեց, որ ծածուկ գործողություններ ծրագրված էր Երդողանի մարդկանց կողմից՝ համոզելու համար Օբամային, որ Ասադը անցել է «կարմիր գիծը»: ՄԱԿ-ի փորձագետները այնտեղ էին, եւ նրանք մետք էին համոզվելին դրանում, որդեսզի իրենց հերթին կարողանային համոզել նաեւ Օբամային:

Բոլոր ժեսակի «օմերացիաները» կարող են ծագրվել իսկական կերպով՝ բայց ժամանակից ուժությամբ:

րաբար ազգային անվտանգության խորհրդի նիստին առնչվող մի նյութ, որը ցույց էր տալիս Սիրիայի դեմքերը ի շահ իրեն նենգափոխելու Թուրքիայի ցանկությունը: Այնտեղ բննարկվում էր մի «օդերացիա» կազմակերպելու հարցը, որը կարդարացներ թուրք գինվորականների ներխուժումը Սիրիա: «Օդերացիայի» կենտրոնական վայրը Օսմանյան կայուրության հիմնադիր Օսման առաջին դատի՝ Սուլեյման Շահի դամբարանն էր, որը Յալթրի մոտ գտնվող, բայց 1921-ին (երբ Սիրիան գտնվում էր ֆրանսիացիների իշխանության ներքո) Թուրքիային կցված շրջանում է: Ալյասմը իսլամիս խճբավորումներից մեկը սղառնում էր ավելել դամբարանը որդես դաշտամումի վայր, իսկ Էրրողանի վարչակազմը սղառնում էր վրեժ լուծել, եթե որեւէ վնաս հասցվեր դրան: Ըստ «Ռոյթեր» գործակալության, Վերոնցյալ բննարկման ընթացքում մի ձայն, որը ենթադրաբար վերագրվում է Ֆիդամին, խոսում էր սաղրանի հրահրելու նասին. «Խնդիր չկա: Արդարացումը միշտ էլ կարելի է ստեղծել: Ես չորս հոգի կուղարկեմ այն կողմը, հրամայելով գերեզմանի մոտ դատարկ տարածության վրա ութ իրին արձակել եւ վերջ»: Թուրքական կառավարությունը հաստատեց, որ ազգային անվտանգության խորհրդի նիստ գումարվել է եւ այնտեղ բննարկվել է Սիրիայից եկող սղառնալիքների հարցը, բայց ավելացրեց, որ տեսանյութը նենգափոխված է: Այդուհանդեռձ կառավարության հրամանով «Youtube»-ը անհասանելի դարձավ հասարակության համար:

Եթե Օրբանյահի քաղաքականության
մեջ հիմնական փոփոխություն չկա-
տարվի, Սիրիայի դաշտազնում Թուր-

Յակի, Յորդայի լուսավորությունը ուղղ ինչի դերակառությունները շարունակվելու են: Ես իմ գործընկերներին հարցի, թե ինարավո՞ր է արդյոյն կասեց- մել Էրդողանին: Քետախուզության նախկին ղաքանյան ղատախանց. «Էրդողանից բացի ուրիշ որևէ անձի ղարագայում մենք կարող ենք ինչ-որ

ամ ապ այս խափ համար, ու բոլոր մեզ թելադրում ինչ կարող ենք եւ ինչ չենք կարող անել»:

